

Verwisselde baby's

Nature en nurture in twee films

Trudie Gerrits

Tegen het einde van de film *Like Father, Like Son* zien we Ryusei, een zesjarige jongen, zich stierlijk vervelen in het appartement van zijn genetische ouders. Hij is als baby in een kraamkliniek verwisseld met een andere baby en daardoor opgegroeid in een gezin waarmee hij niet genetisch verwant is. Ryusei's verblijf bij zijn genetische ouders, Ryota en Midori, is onderdeel van een proces waarin beide families hun genetische zoon leren kennen.

Het leven in het chique appartement van Ryota en Midori in een grote Japanse stad, waar vader Ryota vaak afwezig is vanwege zijn drukke baan op een architectenbureau, is behoorlijk verschillend van het leven en de omgeving waar hij opgegroeid is, in een buitenwijk, waar de ouders die hem opgevoed hebben (Yudai en Yukari) een wat rommelige winkel runnen, en veel tijd doorbrengen met Ryusei en zijn broertje en zusje.

Voorafgaand aan deze scène van verveling hebben we al gezien dat Ryusei aanvaringen heeft met zijn vader Ryota, die hem betere manieren – zoals netjes eten met twee stokjes - en discipline probeert bij te brengen. Ryusei heeft het duidelijk niet naar zijn zin bij zijn genetische ouders. Als zijn moeder Midori in slaap gevallen is op de bank, zien we Ryusei verveeld naar buiten kijken en vervolgens pakt hij z'n spullen, gaat met de lift naar beneden en neemt de trein naar huis, waar hij met veel warmte ontvangen wordt. Zijn voorkeur gaat duidelijk uit naar zijn niet-genetische familie – daar voelt hij zich thuis.

Bloedverwantschap

Wie beschouw je als je familie - je kind, je ouder, je broer, je zus? Wat is de rol van erfelijkheid daarin? Wat is het belang van *nature* versus *nurture* in de beleving van familiebanden? Dit is het thema dat de Japanse regisseur Hirokazu Kore-eda aan de orde stelt in de film *Like Father, Like*

Son, uit 2013. Kore-eda vond de inspiratie voor dit thema in zijn eigen ervaring als vader, en de vragen die dit bij hem opriep, zo vertelt hij in een interview in Screen International:

I had read a non-fiction book before that talked about switched babies. After becoming a father myself, I started to wonder what ties me to my child. Is it blood? Is it the time that I spend with my daughter? I remembered what I had read and I put my questions in with my own experiences. So the idea came from my everyday life with my family and with my daughter.

Verwantschap – de vorming van familieverbanden – is van oudsher een belangrijk thema in de antropologie. En door de opkomst van nieuwe technologieën voor kunstmatige voortplanting en nieuwe gezinsvormen (onder andere in de LHBTQ community) staat het momenteel ook weer volop in de belangstelling. Vanuit antropologisch perspectief zeggen we dat de relatie die ouders ervaren met hun kind(eren) niet, of in elk geval niet alleen, bepaald wordt door de biologische of genetische band die zij met het kind hebben, maar dat die band (ook) een sociaal construct is. Het gaat er dus om welke betekenis ouders *toekennen* aan de relatie met hun kind. In de Engelstalige literatuur (Carsten, Kroløkke) wordt dit '*doing kinship*' genoemd: verwantschap is geen natuurlijk en vaststaand gegeven, maar wordt 'gedaan', door alledaagse activiteiten in het gezinsleven ("by the ordinary activities of family life"). Familiebanden kunnen dus in verschillende gezinsconstructies en omstandigheden vorm krijgen.

Zijn ogen worden vochtig. "Maar er verandert niks hoor. Jan verliest geen familie. Wij blijven broers. Sterker nog. Als je zoiets meemaakt, groei je nog meer naar elkaar toe. Het enige wat er verandert,

is dat hij er een familie bij krijgt.”

(Broer van man die net gehoord heeft dat zijn broer niet genetisch verwant is aan hem, maar bij geboorte in het ziekenhuis is verwisseld met een ander kind – De Stem, 16 maart 2017)

“Een kind is van wie het opvoedt en niet altijd van wie het baart. Ik heb drie jaar gemist van Melissa [haar biologische dochter], die krijg ik nooit meer terug.”

(Een Italiaanse moeder wier kind verwisseld werd na de geboorte en dit na 3 jaar ontdekte - LINDA, 1 maart 2023)

“Toen ik ging insemineren voor Bowie [tweede kind], zeiden mensen: ‘Tof dat jij nu aan de beurt bent. Heb je er ook eentje van jezelf.’ Alsof ik, omdat Ko [eerste kind] van René was, nu pas echt zou gaan ontdekken hoe het is om een kind te hebben.”

(Een van de vaders in interview met de drie ouders van een meer-ouder gezin - NRC 2 april 2024)

“We zullen eerlijk zijn tegen ons kind”, zegt Erik, “en we denken dat het minder belangrijk is van wie het genetisch materiaal komt. We vertrouwen op nurture, onze opvoeding.”

(De man van een stel dat gebruikmaakt van eiceldonatie - NRC 27 maart 2024)

Bovenstaande citaten illustreren dat voor deze mensen *nature* - te verstaan als gedeelde genen, als bloedverwantschap - verre van bepalend is voor hoe ze hun familierelaties (willen) ervaren. De eerste twee citaten hebben betrekking op het fenomeen ‘verwisselde baby’s’; een situatie waar de geciteerden niet bewust voor gekozen hebben, maar die hen overkomen is. De laatste twee betreffen situaties waar ouders vóór de zwangerschap gekozen hebben voor (gedeeltelijk) niet-genetisch ouderschap, vanwege medische noodzaak (de vrouw had geen eigen eicellen) of als een bewuste keuze voor een niet-conventionele gezinsvorm met meer dan twee ouders, ook wel regenbooggezin genoemd. Voor hen allen geldt dat ze de rol van *nurture* benadrukken: familierelaties worden (ook) gevormd door intensieve betrokkenheid bij een ander, door

opvoeding of samen opgroeien.

Kinderen die opgroeien in een gezin zonder hun biologische vader en/of moeder is een fenomeen van alle tijden: wezen die opgenomen worden in andere gezinnen; kinderen die opgroeien bij echtparen die zelf geen kinderen konden krijgen of in samengestelde gezinnen met een stiefouder, na echtscheiding of het overlijden van een van de ouders; adoptiekinderen, enzovoort. De meeste van deze gezinsvormen roepen tegenwoordig weinig vragen, kritiek of debat op (wellicht met uitzondering van adoptiegezinnen).

Kunstmatige voortplantingstechnieken, inclusief het gebruik van zaad-, eicel- en embryodonatie en draagmoederschap, hebben sinds einde vorige eeuw geleid tot een enorme uitbreiding van mogelijke gezinsvormen met niet-genetisch eigen kinderen. Te noemen vallen de alleenstaanden, hetero- en homoparen, transgenders, en mensen die met drie of vier personen een ouderrol willen vervullen in hetzelfde gezin. Deze – in de ogen van veel mensen – ongewone vormen van ouderschap of ouder-kindrelaties roepen veel meer vragen, twijfels en/of kritiek op. De opkomst van deze nieuwe gezinsvormen, en de mogelijke consequenties en (voor)oordelen hierover, hebben geleid tot veel discussie en debat, in politieke kringen en in de media, maar ook tot onderzoek op dit terrein, vanuit diverse wetenschappelijke disciplines.

De nieuwemedisch-technische mogelijkheden voor voortplanting, “carry the possibility of shaking some fundamental assumptions about familial connection”, om met antropoloog Janet Carsten te spreken. Deze veronderstellingen gaan bijvoorbeeld over het belang voor kinderen om hun genetische ouders te kennen (en met hen op te groeien); de rol van ‘natuurlijke’ hechting tussen ouders en kinderen; en het belang van openheid - het niet hebben van geheimen - in families waar gebruik gemaakt wordt van gedoneerde gameten (geslachtelijke voortplantingscellen). Twijfels of bezwaren gaan vaak expliciet uit van het ideaal van het heteroseksuele kerngezin, als de meest natuurlijke – en soms enig aanvaardbare – familieform. Daarin zouden kinderen vanzelfsprekend het beste tot hun recht komen. Hier wordt het *nature* versus *nurture* debat op het scherpst van de snede gevoerd.

In Nederland wordt dit debat onder andere gevoerd door het werk van de pedagoog Henny

Bos, hoogleraar *Sexual and Gender Diversity in Families and Youth* aan de Universiteit van Amsterdam, die de onderzoeksbevindingen op dit terrein als volgt samenvat: “Het maakt voor het welzijn van kinderen niet uit of ze biologisch aan beide ouders verwant zijn, dat zien we keer op keer in onderzoek. Wat uitmaakt, is of ze opgroeien in een veilig gezin, waar voldoende emotionele steun is en waar zo nu en dan grenzen worden gesteld.”

Wetenschappelijke onderzoeken naar de invloed van het opgroeien als ‘verwisselde baby’ in het gezin van een ander, bestaan er bij mijn weten niet – wellicht komt het daarvoor te weinig voor. Wel zijn er diverse films en boeken, zoals bijvoorbeeld het fameuze *Midnight’s Children* van Salman Rushdie (1981) en *Someone else’s twin: The true story of babies switched at birth* geschreven door psycholoog Nancy Segal (2011), die deze thematiek behandelen, soms gebaseerd op waargebeurde verhalen, waarvan diverse voorbeelden in de media en op het internet te vinden zijn.

Verwisselingen

De twee films over ‘verwisselde baby’s’ die ik bespreek, bieden de mogelijkheid om een aantal van bovengenoemde fundamentele aannames over familiebanden, en ouder-kindbanden in het bijzonder, te bevragen. Het gaat in deze films over situaties waarin de ouders hun niet-genetisch verwante kinderen opvoeden, terwijl ze dat niet weten. De manier waarop de regisseurs deze situaties en ontwikkelingen neerzetten laat de kijker nadenken over de sociale constructie en betekenis van familiebanden, en kan dus bijdragen aan de discussie over andere familievormen waar een of beide ouders en kinderen geen genetische band hebben. Niets blijkt vanzelfsprekend of natuurlijk te zijn....

De ouders Ryota en Midori op ‘sollicitatie’ voor de lagere school van Keika

De film *Like Father, Like Son* gaat over de verwisseling van twee jongens op de kraamafdeling van een ziekenhuis in Japan en verbeeldt de ontwikkelingen die volgen als dat ontdekt wordt. Het ene kind (Keika) is opgegroeid in een éénkindgezin uit een hogere klasse, wonend in een chique appartement. De ouders – en vooral de vader – hebben hoge ambities voor Keika, die dan zes jaar is: we zien hem toelatingsexamen doen voor een elitaire basisschool, die excellente toekomstkansen zou bieden aan haar leerlingen. Uit opmerkingen van de vader (Ryota) blijkt dat hij ontevreden is met de inzet van Keika. Dit is in schril contrast met hoe hij z’n eigen leven leidt: zeer ambitieus, hij maakt lange dagen op een architectenbureau, waardoor er weinig tijd overblijft voor vrouw en kind. De moeder (Midori) is vaak alleen met Keika, gaat zeer liefdevol met hem om, en is beduidend minder veeleisend.

Op een gegeven moment krijgen ze van het ziekenhuis, waar ze destijds bevallen is, te horen dat hun baby indertijd verwisseld is met het kind van een ander echtpaar (Ryusei). Na dit gesprek ontmoeten de beide ouderparen elkaar. Het andere gezin is van eenvoudiger komaf, de vader runt een wat rommelige winkel, maar is veel aanwezig in het gezin, en dolt volop met Ryusei en z’n jongere broertje en zusje. De beide gezinnen starten een proces om gezamenlijk een oplossing te vinden voor deze situatie, die hen allen zeer ontgaan maakt. Ze ontmoeten elkaar eerst een aantal keren in een overdekt speelpark, vervolgens zoeken ze elkaar ook thuis op en de kinderen spelen bij elkaar. Tot slot gaan de beide jongens alleen logeren bij hun genetische ouders (ze weten dan nog steeds niets over de verwisseling). De logeerpartij is voor beiden een totaal verschillende ervaring. Keika zien we voluit spelen en stoeien met ‘zijn’ broertje en zusje, en ouders. Hij gaat ook met het hele gezin in bad, en alleen de straat op om afhaaleten te halen, enzovoort. Ryusei daarentegen heeft het zichtbaar niet naar zijn zin bij zijn genetische ouders, en loopt om die reden dan ook weg.

In al deze fases worden de verschillen in sociale omgeving - en vooral ook de verschillen in opvoedingsstijlen van de beide vaders – benadrukt. En dat terwijl beide vrouwen min of meer vergelijkbaar neergezet worden, als liefdevolle moeders, die het beste met beide kinderen voor hebben. De film eindigt met een rechtszaak, waar – na een onverwachte

plotwending, die ik hier niet zal verklappen – de kliniek verantwoordelijk wordt gehouden voor de verwisseling van de kinderen. Waar de kinderen vervolgens gaan wonen blijft in het midden.

Vader Yudai in bad met zijn kinderen

In de film *Madres Paralelas*, uit 2021, van regisseur Pedro Almodóvar, maken we kennis met twee vrouwen, Janis en Ana, beiden zwanger. Ze ontmoeten elkaar op de kraamafdeling van een ziekenhuis, waar – wat pas later in de film blijkt – hun baby's verwisseld worden, nadat ze allebei op een observatiezaal opgenomen waren wegens gezondheidsredenen. In tegenstelling tot in *Like Father, Like Son* krijgen we in *Madres Paralelas* veel meer inzicht in alles wat er vooraf gaat aan de ontdekking van de verwisseling van de baby's, en hoe verschillend dat is voor beide vrouwen, dan in hoe ze er daarna mee omgaan.

De vrouwen zijn allebei alleenstaand, maar hebben een verschillende achtergrond en levensstijl. Ook de reden van hun alleenstaand moederschap is verschillend. Janis (40) is zwanger van een getrouwde man, Arturo, met wie ze al een tijdje een liefdesrelatie had. Arturo is forensisch antropoloog, gespecialiseerd in het onderzoeken van slachtoffers van het Franco-regime, die veelal in massagraven begraven zijn. Janis heeft hem via haar werk als fotografe ontmoet, en gevraagd of hij het massagraf in haar geboortedorp, waarin ook haar overgrootvader ligt, wil opgraven en onderzoeken. Hij heeft toegezegd dat te doen, maar daar gaat een lang proces van toestemming vragen aan vooraf. Terwijl dit gaande is, wordt Janis zwanger. Ze is daarover verheugd, ook al weet ze dat Arturo niet de vaderrol ambieert. Janis vindt het overigens geen enkel probleem om haar dochter alleen op te voeden – dat is in haar familie vrij gebruikelijk.

Ana daarentegen is een tiener die zwanger is als gevolg van een groepsverkrachting.

Haar verkrachters maken deel uit van haar 'vriendengroep', maar ze weet niet wie van hen de verwekker is. Na de zwangerschap woont ze tijdelijk bij haar moeder in Madrid, maar die heeft weinig aandacht voor haar dochter en kleindochter. Beide alleenstaande moeders gaan na thuiskomst uit de kraamkliniek liefdevol om met hun dochters, maar we zien ook hun dagelijkse strubbelingen om de zorg georganiseerd te krijgen.

In de familie en vriendenkring van Janis worden opmerkingen gemaakt over het uiterlijk van haar dochter Cecilia, die wat Latinotrekjes heeft. Als ook Arturo een dergelijke opmerking maakt als hij op bezoek komt om zijn dochter te zien, doet Janis een DNA-test en krijgt ze bericht dat zij onmogelijk de moeder van haar dochter kan zijn. Ze is daarvan zeer ontdaan, maar deelt dat met niemand. Na een tijdje ontmoet ze toevalligerwijs Ana, die bij haar in de buurt werkt. Ana vertelt dat haar dochter (Anita) overleden is aan wiegendood. Sindsdien heeft ze zich losgemaakt van haar moeder en woont ze zelfstandig. Janis biedt haar aan om bij haar te komen werken en wonen, en voor Cecilia te zorgen. Ana neemt dat aanbod gretig aan. Als Janis een DNA-test met wangslim van Ana en haar dochter doet (onder het mom van testen op ziekte) blijkt dat Ana de biologische moeder van Janis' dochter is. Ze vertelt dat niet aan Ana. Ana en Janis krijgen een seksuele relatie, trekken veel gezamenlijk op, en zorgen en genieten samen van Janis' dochter.

Op zeker moment komt Arturo weer in beeld – hij heeft zijn vrouw verteld dat hij een verhouding heeft gehad met Janis en ze gaan scheiden. Dan kondigt hij ook aan dat er toestemming is voor het opgraven van het massagraf waarin Janis' voorouder ligt, in haar geboortedorp. Niet lang daarna krijgen Ana en Janis ruzie, het is niet helemaal duidelijk wat de oorzaak van de ruzie is: Ana lijkt jaloers te zijn dat Arturo weer in beeld is, maar lijkt het ook niet eens te zijn met de pogingen van Janis om – middels de opgraving van het massagraf – het verleden op te rakelen. Ana wil het verleden liever laten rusten. Op dat moment vertelt Janis Ana dat zij de genetische moeder is van Cecilia. Ana is zeer verontwaardigd dat Janis haar dat niet eerder verteld heeft. Op haar mobiel zien we de foto van haar verkrachters en een daarvan (met Latino uiterlijk) deelt uiterlijke kenmerken met Cecilia.

Ana neemt meteen de moederrol over van Janis en neemt Cecilia mee naar het appartement van haar eigen moeder.

Vervolgens zien we dat het proces van het opgraven van het massagraf in Janis' geboortedorp in een stroomversnelling komt; we maken kennis met oudere verwanten van Janis, die nog in het dorp wonen. Deze familieleden – en andere dorpsgenoten – zijn content dat hun vermoorde familieleden worden opgegraven en een waardige begrafenis krijgen. De waarde van familiebanden wordt onderstreept. Ze komen hierdoor in het reine met het verleden. Bij de opening van de gedenkplaats voor de vermoorde slachtoffers van het Franco-regime zien we dat Janis en Ana vriendschappelijk met elkaar en de dochter optrekken. Janis is dan zwanger en haar kind zal Anita gaan heten. Ook de beide vrouwen lijken in het reine te zijn gekomen met hun verleden.

Het werk aan het massagraf

Nature versus Nurture

In beide films zien we dat de ouders hun kinderen liefdevol opvoeden en (overwegend) gelukkig zijn met hun kind. Ana's verdriet als gevolg van de wiegendood van haar dochter in *Madres Paralelas* is groot. In *Like Father, Like Son* wordt de vader van Keika weliswaar neergezet als een strenge en veeleisende vader - die vaak afwezig is - maar tegelijkertijd lijkt hij dat te doen vanuit betrokkenheid bij zijn kind, omdat hij hem de beste kansen wil geven in de toekomst.

Beide films suggereren dat een liefdevolle ouder-kindband ook prima kan ontstaan, als daar geen natuurlijke - genetische - connectie aan ten grondslag ligt: het belang van *nurture* wordt onderstreept. Voor alle ouders is, als ze er achter komen dat ze niet hun genetisch eigen kind hebben opgevoed, de verwarring dan ook groot. In *Like Father, Like Son* zien we de ouders kijken naar hun

eigen kind, dat ze opgevoed hebben, en naar het andere kind dat ze nog niet kennen, waarmee ze wel een genetische band hebben, maar waar ze – zeker aanvankelijk – geen emotionele band mee voelen.

Het is vergelijkbaar met wat Janet Carsten schrijft over het opbouwen van een relatie tussen adoptiekinderen en hun geboortemoeder: “There is definitely no ‘ting’ connection, like that, because this is somebody you don’t know.” In *Like Father, Like Son* ervaren de ouders het dan ook als een enorm dilemma om te moeten kiezen tussen de twee kinderen. Uiteindelijk kiezen ze toch voor het ruilen van de kinderen, ondanks de goede band tussen ouders en hun niet- genetisch verwante kinderen.

De ouders van Keika delen de ontdekking van de verwisseling van hun kind met enkele vrienden, collega's en familie. Dat leidt tot interessante uitspraken en inzichten. Als Ryota, de vader van Keika, samen met zijn broer hun eigen vader bezoekt, blijkt dat beiden zijn opgevoed door zijn tweede vrouw, hun stiefmoeder. De eerste hint die we daarover krijgen is als de broer op weg naar hun vader tegen Ryota zegt: “Noem haar nu maar moeder, dat vindt vader fijn.” Kennelijk waren de gezinsverhoudingen in het verleden niet altijd makkelijk en eenduidig. Ondanks deze ervaring is zijn vader (de ‘opa’ van Keika dus) er stellig van overtuigd dat ze de kinderen het beste zo snel mogelijk weer moeten verwisselen. Met uitspraken als: “Hoe ouder de kinderen worden, zoveel te meer ze op hun genetische ouders gaan lijken” en “Alleen de bloedlijn telt, net als bij paarden” (opa is fervent gokker op paardenrennen), vertegenwoordigt hij duidelijk de kant van *nature* in het debat.

De stiefmoeder benadrukt daarentegen, op grond van haar eigen ervaring, de kant van *nurture*: als de beide broers – haar stiefzonen - het huis verlaten, zegt ze: “Wat telt is wie je heeft grootgebracht”, en ze voegt daaraan toe dat ze hen nooit had kunnen opvoeden als ze niet veel van hen gehouden had. Vervolgens zien we dat Keika's vader geïnspireerd is door zijn vaders uitspraken – we horen hem tegen zijn vrouw zeggen: “Hij heeft mijn bloed”, en: “Er is immers een bloedband. Het [de kinderen opnieuw wisselen] kan goed uitpakken”. Het onderkennen van de bloedband lijkt daarbij een rol te spelen.

In *Madres Paralelas* is de situatie totaal anders. Janis

houdt het resultaat van de DNA-test een hele tijd geheim. In eerste instantie omdat ze haar dochter Cecilia, waar ze zich emotioneel mee verbonden voelt, niet kwijt wil, maar vanaf het moment dat ze weet dat Ana's kind is overleden, ook - zo wordt gesuggereerd - omdat ze zich realiseert dat er niets te ruilen valt.

Een ander groot verschil met *Like Father, Like Son* is dat op het moment dat Janis Ana vertelt dat zij de genetische moeder van Cecilia is, Ana Cecilia al kende – zij zorgde immers voor haar als Janis ging werken; en als geliefde van Janis bouwden ze ook samen een band op met Cecilia. Ana en Cecilia waren geen vreemden voor elkaar. Er was hier dus al een soort 'ting' verbinding tussen Cecilia en haar genetische moeder Ana. Bij Ana zien we grote verontwaardiging en boosheid omdat Janis het resultaat van de DNA-test geheim heeft gehouden.

Geheimhouding is ook een belangrijk thema in de wetenschappelijke literatuur over donorkinderen: als kinderen verwekt met donormateriaal er op latere leeftijd achter komen - soms bij toeval - dat een van de ouders niet hun genetische ouder is, ervaren de betrokken kinderen de geheimhouding vaak als een groter probleem dan het feit dat de ouder niet genetisch verwant is (Visser, Frith).

De film *Madres Paralelas* laat ook zien dat door de genetische link Ana vanzelfsprekend als de rechtmatige moeder wordt gezien. Ana neemt meteen het recht in eigen handen: ze pakt Cecilia op en neemt haar mee naar haar eigen moeder. De liefde, aandacht, opvoeding, voeding, enzovoort die Janis geïnvesteerd heeft in haar dochter - "the ordinary activities of family life" - lijken niet meer van belang. *Nature* overruled ook hier *nurture*, evenals in *Like Father, Like Son*.

Moederliefde

Beide films suggereren dat door *nurture* – door het samenwonen in een gezin – een nauwe band tussen ouders en kinderen kan ontstaan. De genetische relatie – *nature* – lijkt daarvoor geen voorwaarde te zijn. Maar in de verbeelde moederrollen en vaderrollen in *Like Father, Like Son*, krijgt *nature* wel krachtiger gestalte in het verschijnsel moederliefde (in *Madres Paralelas* valt dit minder op, wellicht omdat de genetische vaders niet of nauwelijks in beeld zijn in relatie tot hun kinderen). De moeders in *Like Father, Like Son* worden gepresenteerd als empathische vrouwen:

beiden lijken vanaf het begin af aan meer open te staan voor de positie van de andere familie, ze doen meer moeite om een relatie met elkaar aan te gaan, en ze lijken ook meer te denken vanuit het belang van het kind. In de film zien we beide vrouwen ook pogingen doen om het kind van de ander te begrijpen en hun 'moederliefde' te tonen aan hun 'nieuwe' kind.

Behalve door deze beelden, wordt de vanzelfsprekendheid en natuurlijkheid van moederliefde - het moederinstinct - ook gesuggereerd door uitspraken van de moeder van Keika. Na de ontdekking van de verwisseling zegt ze meteen: "Waarom heb ik nooit wat gemerkt? Ik ben toch zijn moeder." Een dergelijke uitspraak herhaalt ze op een andere moment; en deze gedachte wordt ook bevestigd door de uitspraak van de ziekenhuisdirecteur die op het einde van de rechtszaak beweert dat "zelfs als het ziekenhuis de fout beging, zij als moeder dat had moeten bemerken."

Nature wordt hier gepresenteerd als belangrijker dan *nurture*: Een moeder zou het van nature moeten merken als ze niet haar eigen kind mee naar huis neemt. De film suggereert niet dat dit ook voor vaders het geval zou moeten zijn.

Een dergelijke notie over natuurlijke moederliefde en hechting vinden we ook terug in de psychologische literatuur over draagmoederschap, die de antropoloog Elly Teman kritisch analyseert. Teman, die zich baseert op onder andere Scheper-Hughes en Weiss, stelt dat in deze literatuur uitgegaan wordt van "bonding theory", waarbij "normal" women form close, loving attachments to their children in utero and immediately after birth." Dit zou een "universal, natural, innate process" zijn voor alle vrouwen, tenzij vrouwen serieuze psychologische problemen hebben, zoals depressiviteit.

Het vasthouden aan dit universele idee over moeder-kindhechting in de psychologie staat in schril contrast met bevindingen in antropologische studies, die "have long contested the cultural constructed nature of bonding theory", zo betoogt Teman. Ze wijst in haar artikel op de implicaties van het gebruiken van deze hechtingstheorieën voor draagmoederschapsstudies (die gaan er namelijk vanuit dat draagmoeders de kinderen die ze gedragen hebben, makkelijk kunnen weggeven *omdat* ze zelf niet in staat zouden zijn om veilig te hechten). Temans ideeën zijn echter ook waardevol voor het begrijpen van relaties

tussen ouders en kinderen die niet-genetisch met elkaar verbonden zijn: deze kunnen zich immers ook prima aan elkaar hechten zolang er sprake is van continuïteit en veiligheid in die relaties.

Gelijkenissen

Tot slot hintten beide films naar het belang van gelijkenis als bewijs van genetische connectie tussen ouder en kinderen. In *Madres Paralelas* begint Janis te twijfelen als er opmerkingen worden gemaakt over het uiterlijk van haar dochter. Eerst wijzen haar eigen familie en vrienden op de wat Latino-achtige trekken van haar dochter Cecilia, en stellen haar vragen naar de herkomst van de vader (die ze nooit hebben gezien). Janis – die zelf natuurlijk wel weet dat Arturo niet van Latino-afkomst is – wimpelt die vragen af met de opmerking dat in haar familie het verhaal rondgaat dat een van de voorouders uit Venezuela zou komen. Pas als Arturo zelf, bij zijn eerste bezoek als Cecilia één jaar wordt, zijn twijfels uit – “Ik denk dat ze niet van mij is, want ik herken haar niet.” – en suggereert dat Janis mogelijk zwanger is geworden van een andere man, slaat bij Janis de twijfel toe. Ze doet dan een DNA-test die onomstotelijk vaststelt dat zij niet de moeder van Cecilia kan zijn.

Twijfels over uiterlijke kenmerken roepen dus vragen op over genetische verbondenheid. In krantenartikelen over ‘verwisselde baby’s’ komt dat ook regelmatig terug als motief voor DNA-testen, zoals bijvoorbeeld (NOS-site) bij een Japans stel waarvan volgens de vader “een van hun vier zoons helemaal niet op de drie anderen leek”.

Het belang van uiterlijke kenmerken blijkt ook uit de sociaalwetenschappelijke literatuur over het ervaren van familierelaties in donorfamilies. Ouders die een kind hebben gekregen met behulp van donormateriaal willen graag gezien worden als ‘een normale familie’, en niet voortdurend geconfronteerd worden met opmerkingen over gelijkenis, zoals ‘ze heeft echt jouw ogen’, of ‘op wie lijkt ie nou eigenlijk?’. Dat is ook de reden – zo blijkt bijvoorbeeld uit het onderzoek van Maria Siermann in Nederland – dat veel wensouders streven naar een donor met uiterlijke kenmerken die lijken op de wensouder die zelf geen genetisch materiaal kan aandragen. Familiegevoel wordt dus versterkt door gelijkenissen – maar dat komt vooral omdat de buitenwereld dat vindt. Vaak gaat het om uiterlijke kenmerken,

zoals lengte, kleur ogen, kleur en type haar, huidskleur, maar – afhankelijk van de gebruikte donorbanken – kan er ook worden gekozen voor andere donorkenmerken, zoals muzikaliteit en intelligentie.

Dit thema – het belang van niet-uiterlijke gelijkenis – komt op een subtiële manier terug in *Like Father, Like Son*. Als de ouders van Keika na het gesprek over de babyverwisseling in het ziekenhuis naar hun auto lopen, maakt de vader de opmerking “dat verklaart alles”. De kijker weet dan al – van het begin van de film waarin Keika toelatingsexamen doet voor de basisschool – dat de vader van Keika zijn vrouw verwijt dat zijn zoon niet zo ambitieus is als hijzelf: ambitie zou niet in ‘haar natuur’ zitten. De opmerking “dat verklaart alles” geeft dan ook uitdrukking aan de realisering dat Keika niet zijn genen heeft, en daarom dus ook niet zo ambitieus kan zijn als hij.

De nadruk op de erfelijkheid van dit soort karaktereigenschappen komt later in de film nog een keer terug, als blijkt dat zijn genetisch verwante zoon Ryusei behoorlijk opstandig en eigenzinnig is (hij loopt zelfs bij hen weg). Het zijn eigenschappen die hij in zichzelf herkent – ook hij is als kind eens van huis weggelopen.

Verouderde wereldbeelden

Fictie, al dan niet gebaseerd op waargebeurde verhalen, heeft de potentie kijkers of lezers aan het denken te zetten. De hier besproken films, *Like Father, Like Son* en *Madres Paralelas*, doen dit bij uitstek. Beide films poneren geen absolute waarheden over familiebanden: dit is wat nature en dat is wat nurture doet. Echter, door verschillende opvattingen en perspectieven in beeld te brengen, kun je er als kijker niet omheen het verschijnsel familiebanden van meerdere kanten te bezien en te begrijpen. Wellicht zet het sommige kijkers ook aan om de nadruk op genetische familiebanden voor goede ouder-kindverbanden enigszins te relativiseren, en open te staan voor een diversiteit van nieuwe gezinsvormen – regenboogfamilies in alle soorten en maten – die niet (enkel) gebaseerd zijn op genetische relaties.

Het verschijnsel ‘verwisselde baby’s’ is geen actueel probleem waar mensen – inclusief politici en beleidsmakers – acuut iets van moeten vinden of mee moeten. Toch, zo zou ik hopen, kunnen dit soort films een waardevolle bijdrage

vormen in de publieke en politieke discussie over alternatieve gezinsvormen. Sommige mensen - ook op invloedrijke posities - zijn immers geneigd om enkel uit te gaan van hun eigen ervaring en opvattingen, zoals recentelijk bleek uit een uitspraak van een politicus over de Wet Meerouderschap, die sinds 2019 in ontwikkeling is: “We moeten het niet ingewikkelder maken dan het is.” Nog meer ouders die meebeslissen over een kind “is niet een pad dat we op willen gaan”.

Dit soort uitspraken gaat niet uit van de huidige realiteit, zoals - zelfs - CDJA-jongeren in een ingezonden brief naar de NRC over dezelfde wet-in-wording opmerkten: “Het CDJA roept dan ook de politiek op om de wetgeving van toen, aan te passen aan de realiteit van nu. Laat ouders in meeroudergezinnen dan ook niet langer juridisch in de kou staan. Zet het kind, en daarmee zijn/haar toekomst voorop en niet je verouderde wereldbeeld. Daarmee behouden we het gezin als de hoeksteen van de samenleving, in welke vorm dan ook.”

Van boeiende fictie naar inspiratie voor actuele politiek - Hirokazu Kore-eda en Pedro Almodóvar hadden dat vast niet voor ogen toen ze hun films regisseerden. Maar misschien is het wel een goed idee om een link van deze films naar enkele politici in Den Haag te sturen om hen de kans te geven hun verouderde wereldbeelden enigszins bij te stellen.

Literatuur

Bos, H. M., Carone, N., Rothblum, E. D., Koh, A. S., & Gartrell, N. K., Long-term effects of family resilience on the subjective well-being of offspring in the national longitudinal lesbian family study. *International Journal of Environmental Research and Public Health* (6), 5149, 2023.

Carsten, J., *After kinship* (Vol. 2). Cambridge University Press, 2004.

Frith, L., Blyth, E., Crawshaw, M., & van den Akker, O., Secrets and disclosure in donor

conception. *Sociology of Health & Illness*, 40(1), 188-203, 2018.

Kroløkke, C., Myong, L., Adrian, S. W., & Tjørnhøj-Thomsen, T. (Eds.), *Critical Kinship Studies*, Rowman & Littlefield, 2015.

Noh, Jean. Hirokazu Kore-eda, *Like Father, Like Son*. Screen International; London (May 16, 2013).

NOS <https://nos.nl/artikel/580736-smartengeld-verwisselde-baby>

NRC <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/04/09/meerouderschap-hoeksteen-van-de-samenleving-a4195445>

NVOG Standpunt. ‘Geassisteerde voortplanting met gedoneerde gameten en gedoneerde embryo’s en draagmoederschap’. NVOG, 2016.

Segal, N. L. *Someone else’s twin: The true story of babies switched at birth*, Prometheus Books, 2011.

Siermann, M., Visser, M., Schrijvers, A., Mochtar, M., & Gerrits, T., ‘Doing’ kinship: heterosexual parents’ experiences of non-genetic parenthood through donor conception. *Reproductive BioMedicine Online*, 46(1), 210-218, 2023.

Scheper-Hughes, N., *Death without weeping: The violence of everyday life in Brazil*. University of California Press, 1992.

Teman, E., The social construction of surrogacy research: An anthropological critique of the psychosocial scholarship on surrogate motherhood. *Social Science & Medicine*, 67(7), 1104-1112, 2008.

Visser, M., Gerrits, T., Kop, F., van der Veen, F., & Mochtar, M., Exploring parents’ feelings about counseling in donor sperm treatment., 37, *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology* (4), 156-163, 2016.

Weiss, M., *Conditional love: parents’ attitudes toward handicapped children*. Bergin & Garvey, Westport, Connecticut, 1994.